

פרשת דברים שנת תש"פ

הרב יצחק מאטצען
מח"ס הואיל משה וש"ס

הואיל משה

אך י"ל, דאיתא במדרש תנחומא בפרשת יתרו עה"פ ויעל עשנו כעשן הכבשן (אות י"ג) דבני ישראל קבלו ערבות על הנגלות בשעת מתן תורה וז"ל, רבי אומר בשעה שעמדו ישראל על הר סיני השוו כולן לב אחד לקבל עליהם עול מלכות שמים בשמחה שנאמר ויענו כל העם יחדיו ויאמרו, ולא עוד אלא שהיו ממשכנין עצמן זה על זה, באותה שעה בקש הקב"ה לכרות עמהן ברית על הסתרים ועל הגלויים, אמרו לו על הגלויים אנו כורתין ולא על הסתרים שלא יהא אחד חוטא בסתר ויהא הציבור מתמשכן עליו, שנאמר הנסתרות לה' אלקינו וגו' לעשות אל כל דברי התורה הזאת, לפיכך וידבר אלקים את הדברים האלה עכ"ל עיי"ש, ולפי"ז דבעת קבלת התורה נכנסו בני ישראל לכלל ערבות יש לחדש דגם כהנים ולויים הוי בכלל ערבות, ומעתה שפיר י"ל דאליהו הוא כהן, ולא תקשי היאך החיה בנה של האלמנה, דהיה מותר לו מטעם פיקוח נפש, כיון דגם כהנים הוי בכלל ערבות.

והטעם דנכנסו לכלל ערבות בשעת קבלת התורה י"ל, לפימש"כ בספר משך חכמה (פרשת יתרו) עה"פ ויענו כל העם יחדיו ויאמרו כל אשר דיבר ה' נעשה וז"ל, הנה מצוה התורה יש אשר לכהנים ויש אשר ללויים ויש לכהן גדול ויש למלך או לסנהדרין, ויש למי שיש לו קרקע וביית, רק בכלל ישראל צריכה התורה להתקיים, וכל ישראל ערביין זה לזה, ובקיומם כולן מקבלין שכר, ואתן צאן מרעיית אדם אתם (יחזקאל ל"ד-ל"א) שכל האומה הישראלית הוא אדם אחד, יש אשר הוא כלב [כדאיתא באיכא רבה (פתיחה ט"ז) צדיקים לבן של ישראל], ויש כראש, ויש כעין, והוא שנמצא (במדבר ל"א-כ"ו) ראשי העדה עיני העדה (שם ט"ו-כ"ד), וכל אחד צריך לקיים מצוה התלויה בו, ובכלותם הוא אדם שלם, לכן ענו כל העם יחדיו כל אשר דיבר ה' נעשה, שבכללות העם כאחד כולם יחדיו יעשו כל אשר דבר ה' וכל אחד יעשה השייך לו עכ"ד.

ועיין בקרית ספר מהמבי"ט (הקדמה פ"ו), שהאריך לחקור בענין חיוב התרי"ג מצות שנראה שאפשר לאיש אחד לקיים כל מצות עשה ול"ת, וזה אינו, כי אם נחפש המצוות אחת לאחת למצוא חשבון, נמצא כמה מצות שאינם על כל איש ואיש אלא על הציבור, וכמה מצות שהם חובה אם יעשה פעולה פלוני או ימצאהו דבר פלוני וכו', ולעולם א"א שיקיים כל רמ"ח מצות עשה, ואפילו הוא מלך או כהן שנתוספו בהן הרבה מצות וכו', וא"כ איך אמרו שהמצוות הן כנגד איבריו של אדם וכו', ולכן אני אומר כי אפשר לכל אדם לקיים כל תרי"ג מצות וכו' כי בהיות שישראל נכנסו להיות ערביין זה לזה וכו' ועל דרך זה תוכל

אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן במדבר בערבה מול סוף בין פארן ובין תפל ולבן וחצרת וזי זהב: ואיתא במדרש פליאה (מובא בעיר דוד סי תקצ"א) הרוצה ליזע שפנחס זה אליהו יראה מאלה הדברים, והוא פליאה.

והנבס"ד, דאיתא במסכת ב"מ (דף ק"ד), אשכחיה רבה בר אבוה לאליהו דקאי בבית הקברות של עובדי כוכבים וכו', אמר לאו כהן הוא מר (דאיכא למ"ד דאליהו הוא פנחס דכתיב ביה קנא קנאתי וכן בפנחס בקנאו את קנאתי), מאי טעמא קאי מר בבית הקברות וכו' עיי"ש, ובתוס' שם (ד"ה מהו) האריכו אם אליהו היה כהן או לא, והביאו מסדרא אליהו רבה שכתב, דיש אומרים שהיה מבני בניה של לאה, ואמר להם איני אלא מזרעה של רחל, ולפי"ז לא היה כהן וכו', ובבראשית רבה (פרשה ע"א-ט) ותאמר לאה בגד נחלקו שם, דר' נהוראי אמר דאליהו הוא מגד, ור"א אמר משל בנימין, ועמד לפניהם ואמר להם, רבותי, למה אתם נחלקים עלי אני מבני בניה של רחל, וכתבו המפ' דמדרשים אלו נחלקו אם פנחס זה אליהו, דאם אליהו היה כהן שפיר אמרינן דפנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן הוא אליהו, אבל שאר המ"ד ס"ל דפנחס אינו אליהו והוא משבטים אחרים עכ"ד. ובתוס' שם (ד"ה אמר) כתבו, תימה לר"י, איך אפשר לומר דאליהו הוא כהן, א"כ היאך החיה בנה של האלמנה כיון דהיה כהן, וכתיב ויתמודד על הילד וגו', ותירצו ד"ל שהיה ברור לו שיחיהו לכך היה מותר משום פיקוח נפש עכ"ד.

ולכאורה יש להעיר, לפימש"כ בספר שיח יצחק עמ"ס יומא (דף פ"ה), ד"ה מנין לפיקוח נפש, דשאלת הגמרא מנין לפיקוח נפש דדוחה שבת, דהפי' הוא דמנין שאחרים מותרים לחלל שבת ולעבור על המצות, הא אפשר לומר דהקרא אתיא דרק החולה בעצמו מותר לו לחלל שבת, ומנ"ל דגם אחר מותר לחלל שבת עבורו, ועיין בספר החיים (סי' שכ"ח קונטרס חיי נפש פ"ב), וע"כ הטעם דמותר לחלל שבת עבור אחרים כדי שישמרו שבתות הרבה הוא מטעם ערבות, דכל אדם מישראל נתערב בעד כל שאר אדם מישראל שישמור את המצוות, וממילא מוטלת עליו חובה שיראה שהלה יוכל לקיים את המצוות, ועל כן מותר לו לחלל שבת אחת כדי שחבירו יוכל לקיים שבתות הרבה, ולפימש"כ הצ"ח במסכת ברכות (דף כ: ד"ה והרשב"א) דכהנים ולויים אינם בכלל ערבות עיי"ש, ולפי"ז עכצ"ל דאליהו לא היה כהן, דהא כל הטעם דמותר לאדם לעבור על איסור בשביל אדם אחר הוא מטעם ערבות, ואי נימא דאליהו הוא כהן, איך היה מותר לאליהו לטמא עצמו כדי להחיות את הילד, כיון דכהנים אינן בכלל ערבות, וע"כ דלא היה כהן.

ובזה יבואר דברי המדרש, הרוצה לידע פנחס זה אליהו, דלכאורה בהכרח צ"ל דאליהו לא היה פנחס, דאת"ל דכהן היה, תקשי א"כ האיך טימא עצמו לבן האלמנה, דאי"ל כמו שתירצו התוס' משום דידע שיחייהו, דהלא כל זה הוא מדין ערבות וכהנים ולויים לא נכנסו לכלל ערבות, לזה אמר יראה מאלה הדברים, דחזינן דמשה כנסם כולם כדי שיוכלו להוכיחו על דבריו, דגם תלמיד יכול להוכיח את רבו, דס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם, ומעתה הטעם דהמלאכים לא קבלו התורה משום דס"ל מעשה גדול מתלמוד, ולפי"ז צריך כל אחד מישראל לקיים המצוות בפועל, וכיון שלא יתכן לכל אחד בפני עצמו לקיים כל התרי"ג מצוות, עכצ"ל דבשעת קבלת התורה נתערבו בני ישראל זה לזה, ולפי"ז גם כהנים נכנסו לכלל ערבות, ולפי"ז שפיר י"ל דאליהו הוא כהן, ועכ"ז שפיר עשה במה שטימא עצמו כיון דידע שיחייהו, ולפי"ז שפיר י"ל דפנחס זה אליהו ודו"ק.

אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן במדבר בערבה מול סוף בין פארן ובין תפל ולבן וחצרת ודי זהב: ופירש"י ז"ל, וחצרת, במחלוקתו של קרח, ודי זהב, הוכיחן על העגל שעשו בשביל רוב הזהב שהיה להם עיי"ש. והקשו המפרשים דלמה הקדים משה רבינו וחצירות דזה קאי על מחלוקתו של קרח, ואח"כ אמר ודי זהב דהוכיחן על מעשה העגל שעשו בשביל רוב זהב שהיה להם, הלא מעשה העגל היתה קודם המחלוקת דקרח עכ"ק.

והנבס"ד, עפ"י מה שכתבו המפ' דמחלוקתו של קרח היתה על הכהונה שנתנה לאהרן ולבניו, משום דקרח סבר דכהנים הוי שלוחי דידן ובעלי הקרבנות יכולים לעכב שלא יקריבו קרבנותיהם כהנים שאינם לרצון להם, כמש"כ התוס' במסכת יומא (דף י"ט:) ד"ה מי, ובמסכת קידושין (דף כ"ג:) ד"ה דאמר, דאם כהנים הוי שלוחי דידן הרשות ביד בעל הקרבן לומר, לא בעינא שיקריב כהן שבאותו משמר רק כהן אחר, משום דבעינן ככהנים דעת בעלים עיי"ש, וא"כ עבודת הכהנים הוי דבר התלוי בדעת הצבור והסכמתם, אחרי שהכהנים המה שלוחיהם, ואין שליח נעשה בעל כרחו של המשלח וכנגד דעתו ורצונו, ולכן התקומם קרח כנגד מה שנתנה הכהונה לאהרן ולבניו, כי טען קרח שאין דעת הצבור נוחה מהם ואינם רוצים בהם, והוא ומשפחתו יותר נוחים להקהל, וכה"ג איתא באר"ח (סי' נ"ג סעיף י"ט), דבש"ץ אחרי שהוא שלוחם של הקהל, כל אחד יכול לעכב, משום דאין אדם נעשה שלוחו של חבירו בעל כרחו עיי"ש, משא"כ אי ס"ל דכהנים הוי שלוחי דרחמנא, א"כ כל עבודת הקרבנות תלוי ברצון הקב"ה שהוא המשלח את הכהנים שיעשו עבודתם ואין להצבור שום דעה בזה, וא"כ אין לו להתלונן על משה ואהרן רק על ה' שעשה אותם שלוחים עכ"ד, ועיין בישמח משה ובחוט המשולש ובכנין אריאל.

להקיש ולכלול כל המצוות בכל אחד מישראל וכו' עיי"ש, ולפי"ז מובן דאמאי נכנסו לערבות בשעת מתן תורה, כיון דקבלת התורה וקיום המצוות תלוי בחובת הערבות.

אך בס' מתת י-ה (פירוש בהעלותך) כתב ליישב קושית המפ' דאיך אפשר לאדם אחד לקיים כל התרי"ג מצוות, די"ל דכמו שאמרו חז"ל במסכת מנחות (דף ק"י) כל העוסק בתורה עולה כאלו הקריב עולה עיי"ש, א"כ כמו כן יש לומר דע"י עסק לימוד התורה יוכל לקיים כל התרי"ג מצוות, אך כתב דזה תלוי אי מעשה גדול מתלמוד או תלמוד גדול ממעשה, דאי אמרינן תלמוד גדול ממעשה שפיר יכול לקיים כל התרי"ג מצוות ע"י לימוד, משא"כ אי ס"ל מעשה גדול מתלמוד אז צריך לקיים המצוות בפועל ממש עיי"ש.

ולכאורה יש להביא ראיה דמעשה גדול מתלמוד, דאיתא במסכת שבת (דף פ"ח:), דכשעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה מה לילוד אשה בינינו, אמר להן לקבל תורה בא, אמרו לפניו וכו' מה אנוש כי תזכרנו וגו' תנה הודך על השמים וכו' עיי"ש, וכתבו המפרשים, דטענתם היתה שהתורה נתן להם מכה דינא דבר מצרא, דכיון דהשראת השכינה הוא בגבהי מרומים, ע"כ יש להם דין מצרנים וזוכים בהתורה עפ"י שורת הדין, [עיין בבני"י במאמרים לחג השבועות (מ"ב אות י"ט) עיי"ש]. ובספר פני יצחק (ח"ו דף ב) כתב לסתור טענת המלאכים דהתורה שייכת להם משום דינא דבר מיצרא, דנקטינן מעשה גדול מתלמוד, והמלאכים אי אפשר להם לקיים התורה אלא ע"י תלמוד ולא על ידי מעשה, וכבר פסק הרמ"א בחו"מ (סי' קע"ה סכ"א), דכל היכא דאיכא פסידא למוכר ליכא טענת בר מיצרא, וכיון שאי אפשר להמלאכים לקיים התורה במעשה איכא פסידא למוכר עכ"ד.

אמנם יש להשיב על טענת המלאכים בקבלת התורה משום דינא דבר מיצרא, לפימש"כ בשער החצר (אות קנ"ב), דלכן קבלו ישראל התורה ולא מלאכי השרת, משום דהתורה דברה כלשון בני אדם, ולכן שייך התורה לבני אדם ולא למלאכי השרת עכ"ד, ועיין בספר עזרא (דף י"ג: מדרפה"ס).

והנה רשיז"ל כתב דלכן כתיב אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל וז"ל, אלו הוכיח מקצתן היו אלו שבשוק אומרים אתם הייתם שומעים מבן עמרם ולא השיבותם דבר מכך וכך, אלו היינו שם היינו משיבים אותו, לכך כנסם כולם ואמר להם הרי כולכם כאן כל מי שיש לו תשובה ישיב עכ"ד, וכתב בספר ישמח משה (בפרשתן), דזהו דוקא אי דרשינן מהקרא דהוכח תוכיח אפילו תלמיד לרב כמבואר בבבא מציעא (א"ב) אז י"ל שהוצרך לכנסם כולם כדי שיוכלו להשיב ולהוכיח על דבריו, אבל אי ס"ל דברה תורה כלב"א ולא דרשינן הכי מהוכח תוכיח, א"כ מכיון דאין התלמיד יכול להוכיח את רבו, שוב לא היה משה צריך להקהיל את כל ישראל דגם כשהם כולם לפניו לא היה בידם להוכיח כיון שהוא רבן עכ"ד, ומוכח מזה דכנסם כולם כדי שיוכלו להוכיחו על דבריו, דגם תלמיד יכול להוכיח את רבו, דס"ל לא דברה תורה כלב"א.

ואיתא במסכת קידושין (דף ע"ג:), אמר רב הונא בריה דרב יהושע, הני כהני שלוחי דרחמנא נינהו (ולא שלוחי דידן ונפקא מינה למודר הנאה מהן שהכהן מותר להקריב קרבנותיו), דאי סלקא דעתך שלוחי דידן נינהו, מי איכא מידי דאנן לא מצי עבדינן ואינהו מצי עבדי עיי"ש.

ובשו"ת אבני ציון (ח"ג בפתיחה אר"ב) כתב, די"ל דכהנים הוי שלוחי דידן אף דקיי"ל דמידי דאנן לא מצי למיעבד לא מצי משוי שליח, דאיתא במסכת קידושין (דף מ"ב:), אמר רבא בר רב הונא אמר רב גידל אמר רב, מנין שזכין לאדם שלא בפניו, שנאמר ונשיא אחד נשיא אחד עיי"ש, ודעת הראב"ד והרמב"ן והרשב"א הובא בשיטה מקובצת מסכת ב"מ (דף ע"א:), דזכיה לאו מטעם שליחות הוא, ואף עכו"ם וקטן דאין להם שליחות מ"מ זכיה אית להו, וכן דעת הריטב"א במסכת קידושין (דף מ"ב:), וא"כ י"ל דזכיה דעדיפי משליחות מועיל לזכות לרעהו דבר אף דאיהו לא מצי למיעבד, דאע"ג דשליח לא מצי משוי, מ"מ מצד זכיה דעדיף מיניה מהני, וא"כ יתכן דאע"ג דכהנים בעבודתם לאו שלוחי דרחמנא נינהו, מ"מ מהני הקרבתם עבור בני ישראל מדין זכיה [וכ"כ המהר"ם שיי"ק במסכת קידושין (דף כ"ג: אות ב) עיי"ש].

ואיתא בקידושין (מ"א:), והא דתנן חבורה שאבד פסחה, ואמרו לאחד (מבני חבורתם) צא ובקש (פסח האבוד) ושחוט עלינו, והלך ומצא ושחט, והן לקחו ושחטו, אם שלו נשחט ראשון הוא אוכל משלו והם אוכלים עמו (שהרי עשאוהו שליח לשחוט ולהלן פסול), מנלן (דשלוחו של אדם כמותו לשחיטת קדשים) עיי"ש, והקשה הריטב"א, דלכאורה למ"ל קרא להכי הא זכות הוא וזכין לאדם שלא בפניו (דהריטב"א ס"ל דזכיה לאו מטעם שליחות כמש"כ להלן שם דבריו), ומתקן, דשאני הכא דהוי מידי דמצוה, ודלמא ניחא ליה לאינש למיעבד מצוה בגופיה, ואינו זכות לאדם אלא כחובה חשובה, וכדאיתא בנדרים (ל"ד:), בתורם משלו על של חבירו, והוסיף עוד דעל כרחך לאו מטעם זכיה מועיל לשחוט הפסח למשלחו, מדחזינן דאם שלו נשחט ראשון הם אוכלין משלו, אע"ג דאח"כ ביטלו שליחותו כששחטו את שלהם, והיינו משום דלא מצי הדר ביה משליחותו, ואלו היה מועיל מדין זכיה היה יכול לחזור בו, וע"כ דמדין שליחות מועיל עיי"ש. ובפני יהושע (שם) כתב לתרץ קושית הריטב"א, די"ל דבשחיטת הפסח אינו זכות להבעלים מאחר דנמנין ומושכין את ידיהם עד שישחוט הפסח, ולפי"ז נמצא שע"י ששחט עבורו הפסח אין בידו עוד לימנות על פסח אחר ועל כן הו"ל כחובה עיי"ש.

וכתב האור חדש בקידושין (ע"ו: מוספים ד"ה ולדברי הריטב"א), דלפי"ד הריטב"א והפנ"י מתורץ קו' התוס' (שם ד"ה נפקא), למה לא יליף דשליחות מהני בקדשים משחיטת פרו של אהרן, מדאיצטריך קרא דבעי שיהא שייך לכהן דכתיב ושחט את פרו החטאת אשר לו, מכלל דבשאר קדשים לא בעינן בעלים עכ"ק, די"ל דמהתם לא מוכח דבעלמא מהני שליחות בקדשים, די"ל דבשאר קרבנות לא בעי שליחות והא דמהני ע"י אחר היינו מדין זכיה, ועל כן הו"א דגם בפרו של אהרן יוכל אחד מהכהנים לשחוט מצד זכיה, על כן גלי קרא דבעינן אשר לו, ואכתי עדיין שליחות לא שמענו, להכי איצטריך קרא ללמד שליחות בקדשים.

אך כתב האור חדש דמ"מ יש לדחות, די"ל דגם בשאר קרבנות לא שייך שיהא השחיטה בשליחות הבעלים מדין זכיה דהרי איכא בה גם חוב, כיון דנשאלין על ההקדש ואילו אחר שחיטה אי אפשר לשאול כי יהא חולין שנשחטו בעזרה ומיתסרא, ונמצא דהו"ל בשחיטה קצת חוב לבעלים, וע"כ דלא מהני אלא מצד שליחות, ולכן שפיר הקשו התוס' דנילוף מהתם דין שליחות, ושוב האריך האור חדש לפלפל, דלכאורה י"ל דאע"ג דע"י שאלה יהא למפרע חולין שנשחטו בעזרה לא איכפת לן בזה, כיון דהוי דבר דממילא בא, וכהא דאיתא במנחות (מ"ח:), גבי שחט שני כבשים על ארבע חלות מושך שתיים מהן ומניפן והשאר נאכלות בפדיון, אמרוה רבנן קמיה דרב חסדא הא דלא כרבי, דאי רבי, כיון דאמר שחיטה מקדשא דפריק להו היכא, אי דפריק להו מאבראי כיון דכתיב לפני ה' איפסיל להו ביוצא, אי בגואי הא מעייל חולין בעזרה, אמר להו רב חסדא, לעולם כרבי ופריק להו גוואי וחולין ממילא קא הוויין עיי"ש.

ושוב כתב דלא דמי כולי האי, דהתם כי פריק להו מכאן ולהבא הוא דנעשה חולין ובשעה שעשה מעשה והכניסו לעזרה היה קודש, ואף כי פריק לה מ"מ עד השתא שם קודש עליו ואין בו משום איסור חולין בעזרה אלא מההיא שעתא דפריק לה כשהוא בעזרה, והא אין בו מעשה וממילא הוי, אבל כי שאל עלה, כיון דקיי"ל חכם עוקר את הנדר מעיקרא, נמצא דאיגלאי מילתא למפרע בשעת כניסה לעזרה ושעת שחיטה ועבודה שעשה מעשה הכניס ושחט חולין בעזרה ואין זה ממילא אלא מעשה גמור נעשה באיסור, מ"מ אין סברא זו מוכרחת, ולפי"ז אי אמרינן דחולין שנשחטו בעזרה לאו דאורייתא, שפיר מצי לישאל אחר שחיטה וממילא דלא הוי חובה אלא זכות ומועיל מדין זכיה ולא מדין שליחות עכ"ד האור חדש.

והעיר שם באבני ציון על האו"ח, דעל פי דרכו נמצא דלפימש"כ הטורי אבן בר"ה (כ"ח:), דמועיל שאלה גם אחר שחיטה וזריקה, והטו"א בתו"ד ציין גם להך דמנחות הנ"ל דחולין ממילא קא הוי, וכתב דאולי יש לדחות ולחלק בין פדיון לשאלה עיי"ש, ועכ"פ אי אמרינן דמועיל שאלה גם אחר סדר העבודה א"כ שוב י"ל דעבודת כהנים הו"ל זכות הבעלים, כי אין לחושבה לחובה דהרי גם אחר זביחה והקרבה מועיל שאלה עיי"ש, וממילא דשפיר יתכן לומר דכהני הוי שלוחי דידן מצד זכיה דעדיפי משליחות עכ"ד.

העולה מזה דאי ס"ל חולין שנשחטו בעזרה דאורייתא אי אפשר לומר דכהני שלוחי דידן מצד זכיה, כי אין זכות בדבר אלא הו"ל חובה, כיון שאחר עבודת הכהנים תו לא מצי לישאל על הקדשו, כי אם ישאל על הקרבן נמצא דעבר למפרע על שחיטת חולין בעזרה דאסור מדאורייתא, משא"כ אי ס"ל חולין שנשחטו בעזרה לאו דאורייתא, ורשאי לישאל על קרבנו גם אחר זביחה, דהרי לא יהא בכך שום איסור דהרי שחיטת חולין בעזרה אינו אסור מה"ת, שפיר יתכן לומר דכהני הוי שלוחי דידן מדין זכיה ודו"ק.

אמנם דבר זה אי מהני תשובה על חטא דע"ז או לא תליא אי אמרינן עשה דוחה שני לאויין או לא, דבס' חמודי צבי (פרשת מטות) כתב הטעם דעל חטא דע"ז לא מהני בתשובה, לפי"מ דאמרינן ביומא (פ"ו):, א"ר יוחנן, גדולה תשובה שדוחה את ל"ת שבתורה (לא יוכל בעלה הראשון וגו'), שנאמר לאמר הן ישלח איש את אשתו והלכה מאתו והיתה לאיש אחר הישוב אליה עוד הלא חנף תחנף הארץ ההיא ואת זנית רעים רבים ושוב אלי נאם ה' עיי"ש, ולפי"ז הטעם דמועיל תשובה על עבירה משום דאמרינן דעשה דתשובה דוחה הל"ת דעבירה, וכ"ז תינח בשאר עבירות דליכא רק מעשה העבירה, דהמחשבה ל"ה עבירה, דמחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה כדאיתא במסכת קידושין (דף ל"ט):, וליכא רק חד ל"ת שפיר אמרינן דהעשה דתשובה דוחה הלאו, משא"כ בע"ז דהמחשבה נמי נחשב לחטא כאלו עשה מעשה, דכתיב לא יהיה לך אלהים אחרים על פני, וכתב המהרש"ל בביאורו על הסמ"ג (ל"ח א') דמהאי קרא ילפינן איסור ע"ז במחשבה, כמש"כ הסמ"ג שלא להעלות במחשבה ח"ו שיש שום אלהים זולת ה', דכן משמע לך אפילו כשגלוי לך לבד דהיינו במחשבת לבך עיי"ש, נמצא דבחטא דע"ז יש בה ב' לאויין, מה שחשב לעבוד ע"ז, ועצם המעשה שעבד לע"ז, וכיון דאמרינן דאין עשה דוחה שני לאויין לכן אמרינן דעל חטא דע"ז לא מהני תשובה עיי"ש.

והפמ"ג בספר שושנת העמקים (כלל ב) הביא דברי הפנ"י במסכת ביצה (דף ה) דנקט בפשיטות דעשה דוחה ב' לאויין, מהא דאמרינן במסכת נזיר (דף מ"ח): מה לי חד לאו מה לי תרי לאויין עיי"ש, וכתב ע"ז הפמ"ג דאי מהתם ילפת נמצא דפליגי בכך ר"י ור"ע, (דהתם ילפינן מקרא דנזיר וכן כה"ג מטמאין למת מצוה, ור"ע מצריך לימוד מיוחד לכ"ג שהוא נזיר שטמא למת מצוה, ור"י אמר דכיון דילפינן לנזיר ולכ"ג ממילא דגם כ"ג שהוא נזיר מטמא דמה לי חד לאו ומה לי תרי לאויין, הרי דר"ע שפיר מחלק בין לאו אחד לתרי לאויין), וא"כ הדרינן לכללא דהלכה כר"ע מחבירו עיי"ש, והאריכו בזה האחרונים.

והנה הרמב"ם בהל' כלאים (פ"ה-ה"א) כתב, המלביש את חבירו כלאים, אם היה הלוכש מזיד, הלוכש לוקה, והמלביש עובר משום ולפני עור לא תתן מכשול, ואם לא ידע הלוכש שהבגד כלאים והמלביש מזיד, המלביש לוקה והלוכש פטור עכ"ל, ומקורו בתוספתא מכות (פ"ג-ג'), ומהר"י קורקוס כתב הטעם משום דכתיב לא תלבש שעטנז קרי ביה לא תלביש עיי"ש, ומש"כ הרמב"ם שאין המלביש לוקה כי אם כשלבשו שוגג, וכמו שכתב שם דטומאת כהן אין המטמא לוקה כי אם כשהמתמא שוגג, תמה הכס"מ שם דמנא ליה הא, ומפשט התוספתא מוכח דאין חילוק רק דאפילו כשהלוכש מזיד איכא עבירה בפני עצמו להמלביש, וכתב באתון דאורייתא (כלל כ) דלפי"ז נמצא ג"כ דהלוכש כלאים לעצמו לוקה שמונים משום מלביש ומשום לובש, וכ"כ המנחת חינוך (מצות תקני"א) עיי"ש, ולפי"ז קשה על דעת הר"ש מקינון בספר הכריתות דאין עשה אחת דוחה ב' ל"ת, ואמאי הרי עיקר דין דעל"ת ילפינן מכלאים בציצית ושם הרי הוי שני לאויין משום מלביש ומשום לובש עכ"ק.

ובמסכת פסחים (דף כ"ג): מבואר, דר' אבהו ס"ל חולין שנשחטו בעזרה לאו דאורייתא, וחזקיה ס"ל חולין שנשחטו בעזרה דאורייתא עיי"ש, וכתב בספר בית האוצר (כלל קפ"ג אות י"ג) דפלוגת חזקיה ור' אבהו הנ"ל, תליא אי אמרינן יש אם למקרא או יש אם למסורת, עפי"מ דמבואר במסכת פסחים (דף פ"ו): "על הבתים אשר יאכלו אותו בהם" מלמד שהפסח נאכל בשתי חבורות, (פירש"י על הבתים אשר יאכלו אותו, משמע שני בני אדם אוכלין פסח א' בשני בתים, דכתיב יאכלו שנים, אותו חד פסח, בתים שנים) יכול יהא האוכל אוכל בשתי מקומות, ת"ל בבית אחד יאכל, (פירש"י ד"ה יכול יהא בא"ה) ור' יהודה סבר יש אם למסורת כדלקמן, יאכל כתיב (בחול"ם אחר הוי"ו) משמע אדם א' אוכל בבית א' ולא בשני בתים, אבל גבי אוכלים הרבה כתיב בתים הרבה] דברי רבי יהודה, ר' שמעון אומר על הבתים אשר יאכלו אותו בהם", מלמד שהאוכל אוכל בשתי מקומות, (פירש"י, ויאכלו דכתיב בקרא אכל חד וחד מאוכלין קאין) יכול יהא נאכל בשתי חבורות, ת"ל בבית אחד יאכל, (פירש"י, וקסבר יש אם למקרא (וקרינן יאכל בציר"י) יאכל אפסח קאי ולא אנבר, כלומר, עיקר תחילת אכילתו תהא בחבורה אחת, ולא יתחלק לשתי חבורות, אבל גבירא אי בעי קאי מהכא ואזיל ואכיל הכא, דלא קפיד רחמנא אלא אעיקר תחילת אכילה, מדקרינן יאכל (בציר"י) אפסח, ולא יאכל בחול"ם] במאי קמיפלגי, ר"י סבר יש אם למסורת, ור' שמעון סבר יש אם למקרא, עכ"ד הגמ' עיי"ש.

ומתבאר מזה דבכל מקום שאנו רוצים ללמוד דין מתיבת יאכל מהא דקרינן בציר"י, ל"ש ללמוד רק למ"ד יש אם למקרא דלדידיה שפיר יש ללמוד מהקרי בציר"י, משא"כ למ"ד יש אם למסורת והמסורת הוא יאכל בחול"ם, לא ילפינן מידי מהקרי בציר"י, דהרי יש אם למסורת והקרי לא דרשינן, וא"כ ה"ה בדרשא דדריש חזקיה מלא יאכל בצירי דמשמע דאסור בהנאה, יתכן רק אם אמרינן יש אם למקרא, משא"כ אם אמרינן יש אם למסורת אמרינן דהכתיב הוא יאכל בחול"ם, ול"ש ללמוד מזה דאסור בהנאה, [ועיי"ש ברש"י פסחים (דף כ"א: ד"ה לא יאכל) שכ' "מדקרינא" לא יאכל עכ"ל, ומוכח להדיא דהלימוד הוא מהקרי, וע"כ דקאי למ"ד יש אם למקרא] ולכן לא דריש ר' אבהו מלא יאכל דס"ל יש אם למסורת והמסורת הוא לא יאכל בחול"ם, ולכן הוצרך לומר דבכ"מ שנאמר לא תאכל וכו', אף איסור הנאה במשמע, עכ"ד הבית האוצר.

ולכאורה לא היה מקום לעורר עליהם על מעשה העגל, דהיה להם אמתלא על חטאתם, לפי"מ דמבואר במסכת ע"ז (דף ד'), לא חטאו ישראל אלא כדי להורות תשובה (גבורים ושליטים ביצרים היו ולא היה ראוי להתגבר יצרים עליהם, אלא גזירת מלך היתה לשלוט בהם כדי ליתן פתחון פה לבעלי תשובה שאם יאמרו החוטא לא אשוב שלא יקבלני אומרים לו צו ולמד ממעשה העגל שכתרו ונתקבלו בתשובה) עיי"ש, ולפי"ז אין שום חטא בעשיית העגל.

אך כבר דנו המפ' אם תשובה מועיל לע"ז, דאי אמרינן דתשובה מהני אף לע"ז שפיר י"ל דלכן חטאו בע"ז כדי שנדע דתשובה מהני, משא"כ אי אמרינן דעל חטא דע"ז לא מהני תשובה, אין להם אמתלא לומר דלכן חטאו כדי להורות תשובה, דהא על חטא דע"ז לא מהני תשובה.

ומו"ר הגאון האדיר מווייטצען זצ"ל בספרו אלף דבר כתי" (אור שמ"ג) כתב, דהכס"מ כתב משום דכתיב לא תלבש שעטנז קרי ביה לא תלביש, וכדאמרין במסכת נזיר (דף מ"ד) דהמגלח את הנזיר עובר ג"כ בלאו דכתיב ותער לא יעבור על ראשו קרי ביה לא יעבור דהיינו שאדם אחר אסור להעביר שער הנזיר עיי"ש, ולפי"ז י"ל לפי"מ דכתב רש"י"ל במסכת קידושין (דף י"ח) דר"ש דס"ל יש אם למקרא, היכא דלא מכחשי אהדי דרשו שניהם מקרא ומסורת, וא"כ ה"ה הכא דליכא סתירה שפיר מחייב משום לובש ומשום מלביש, אבל למ"ד דדריש רק יש אם למסורת לא נוכל לחייבו ב' רק משום המסורת, ולפי"ז יוצא לנו דבר חדש דאי ס"ל יש אם למקרא ילפינן מכלאים בציצית דעשה דוחה ב' לאוין, משא"כ אי ס"ל יש אם למסורת אז אמרינן דדחי רק חד לאו עכ"ד מו"ר זצ"ל.

ובכן יבואר סדר הכתובים, דעד שלא הזכיר חטאם בעדת קרח לא היה יכול להוכיחם על מעשה עגל, דהיו יכולין להושיבו דכל אותו מעשה נתגלגל עליהם מן השמים כדי להורות תשובה, ולכן הקדים תחלה חטאם בעדת קרח במה שערערו על מינויו של אהרן בלי הסכמתם, וטענתם הוא דכהנים שלוחי דידן נינהו, ולכאורה הא בהכרח לומר דהוי שלוחי דרחמנא, דאי סלקא דעתך שלוחי דידן נינהו, מי איכא מירי דאנן לא מצי עבדינן ואינהו מצי עבדי, אך ז"א, דשפיר י"ל דכהנים הוי שלוחי דידן מכח זכיה, אך כ"ז אי ס"ל חולין שנשחטו בעזרה לאו דאורייתא, וס"ל יש אם למסורת, ורק חד לאו דחי ולא ב' לאוין, ומעתה לא מהני תשובה על חטא דע"ז, ושוב ליכא האתמלא דחטאו כדי להורות תשובה, ואיכא חטא דמעשה העגל, ולכן כעת יכול להוכיחם גם על מעשה העגל ודו"ק.

ב) עוי"ל, דלכאורה לא היה מקום לעורר עליהם על מעשה העגל, דהיה להם אמתלא על חטאתם, לפי"מ דמבואר במסכת ע"ז (דף ד'), לא חטאו ישראל אלא כדי להורות תשובה (גבורים ושליטים ביצורם היו ולא היה ראוי להתגבר יצורם עליהם, אלא גזירת מלך היתה לשלוט בהם כדי ליתן פתחון פה לבעלי תשובה שאם יאמר החוטא לא אשוב שלא יקבלני אומרים לו צא ולמד ממעשה העגל שכפרו ונתקבלו בתשובה) עיי"ש, ולפי"ז אין שום חטא בעשיית העגל.

אך כבר דנו המפ' אם תשובה מועיל לע"ז, דאי ס"ל דתשובה מהני אף לע"ז שפיר י"ל דלכן חטאו בע"ז כדי שנדע דתשובה מהני, משא"כ אי ס"ל דעל חטא דע"ז לא מהני תשובה, אין להם אמתלא לומר דלכן חטאו כדי להורות תשובה, דהא על חטא דע"ז לא מהני תשובה.

ובספר פרדס יוסף (פרשת שמיי) עה"פ בני אהרן הנותרים, הביא מה ששמע מפ"ק של הגה"ק מאוסטרווצע זצ"ל, בטעם הדבר דלא מהני תשובה לע"ז, כיון שכל ענין התשובה הוא מטעם עשה דוחה ל"ת, וכדאיתא במסכת יומא (דף פ"ד) גדולה תשובה שדוחה ל"ת שבתורה, וכ"ז בשאר עבירות, אבל כשחטא בע"ז ושלח יד בקדוש ונורא שמו יתברך, הו"ל מכלל ל"ת שבמקדש, ואיתא במסכת זבחים (דף צ"ג) אין עשה דוחה ל"ת שבמקדש עיי"ש, ולכן לא מהני תשובה על חטא דע"ז עיי"ש.

והא דאמרין דאין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, איתא במסכת זבחים (דף צ"ג), תנו רבנן, כל אשר יגע, יכול אפילו שלא בלע ת"ל בבשרה עד שיבלע בבשרה, יקדש להיות כמוה הא כיצד אם פסולה היא תפסל ואם כשרה היא תאכל כחמור שבה נופירש"י (פסחים דף מ"ה) בשר חולין או שלמים שזמן אכילתו מרובה מחטאת ונגע בחטאת יקדש להיות כמוה, שאם פסולה היתה החטאת כגון פיגול או פסול אחר, תיפסל אף זו שבלעה ממנה, ואם כשרה היא, החטאת מהניא לבלועת הימנה לאסור באכילה אלא כחמור שבה כחומר החטאת שנבלע בה לפניו מן הקלעים ולזכרי כהונה וליום ולילה אחד, ופריך ואמאי (תיפסל משום האי פורתא) וניתי עשה (דואכלו אותם דכשירה) ולידחי את ל"ת (דלא תאכל דפסולה), ומשני אמר רבא אין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, כדתינא, ועצם לא תשברו בו, ר"ש בן מנסיא אומר, אחד עצם שיש בו מוח ואחד עצם שאין בו מוח, אמאי לייתי עשה (דאכילת מוח דכתיב ואכלו את הבשר בלילה הזה) ולידחי ל"ת, אלא דאמרין אין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, רב אשי אמר, יקדש הוי עשה ואין עשה דוחה ל"ת ועשה עיי"ש.

ובשו"ת נוב"י מהדו"ת חאבהע"ז (סי' קמ"א) כתב לבאר פלוגתת רבא ורב אשי, דאיתא במסכת ב"מ (דף ל'), תנו רבנן, והתעלמת (ללמדך בא שמונת להתעלם), פעמים שאתה מתעלם ופעמים שאי אתה מתעלם (דכתיב לא תוכל להתעלם), הא כיצד, היה כהן והיא (האבידה) בבית הקברות, או שהיה זקן ואינו לפי כבודו (שישיבנו), או שהיתה מלאכה שלו מרובה משל חבריו (שיבטל בהשבתה מרובה על דמי האבידה), לכך נאמר והתעלמת מהם, ופריך, למאי איצטרך קרא, אילימא לכהן והיא בבית הקברות, פשיטא, האי עשה (השב תשיבם), והאי לא תעשה (לנפש לא יטמא) ועשה (קרושים תהיו), ולא אתי עשה ודחי את לא תעשה ועשה וכו' עיי"ש.

וכתב ע"ז הנימוקי יוסף, ואיכא דמקשי למ"ל מהאי טעמא, תיפ"ל דאפילו ליכא גבי טומאה אלא לאו גרידתא לא נדחה ליה מחמת עשה דאבידה, דהא קיי"ל במסכת שבת (דף ק"ב) דלא דחי ליה אלא כגון מילה בצרעת וסדין בציצית דבעידנא דקא עקר ליה ללאו קא מקיים ליה לעשה, אבל הכא אפילו האבידה עומדת על פתח בית הקברות כי מיטמא עבר ליה ללאו ולא מקיים העשה עד דמהדר ליה למריה, והביא מהרנב"ר לתרין, דה"נ בשעה שעבר אלאו מקיים העשה כמילה בצרעת, דהא מתעסק הוא במצות השבה בשעת עקירת הלאו, ואעפ"י שלא גמרה מה בכך, גם מצות מילה לא נגמרה עד דפרע, דקיי"ל מל ולא פרע כאלו לא מל, אבל הרב ר' יהוסף חולק עליו בזה, וס"ל דלא דמיא למילה, דמילה כל מה שנעשה בה הוא גוף המצוה עצמה, ואם לא גמרה לא נעשית אלא חצי המצוה, אבל גבי השבת אבידה עיקר גוף המצוה השבת בבית הבעלים שזהו עיקר גוף כוונת המצוה והשאר הוי כעין מכשירי מצוה, ואף דהוא מתעסק במצוה עדיין לא חשיב בעידנא, כיון דאינו אלא מכשירי מצוה, דעיקר המצוה הוא ההשבה לבעלים, והא דקאמר בגמ' משום דטומאה עשה ול"ת, לרווחא דמילתא אקשי הכי עיי"ש.

הר"ת, דהואיל ושרי כלאים בציצית במקום מצוה שריא נמי שלא במקום מצוה, ולכן שרי להתעטף בכלאים בציצית אף שאינו מקיים העשה בשעת עקירת הלאו, דכבר הותרה לגמרי אפילו שלא במקום מצוה עיי"ש.

וכתב ע"ז הנוב"י שנעלם מהרב שאג"א דברי הנמוק"י הנ"ל, דלסברת הר"ן דכל התחלת המצוה דוחה ל"ת והו"ל בעידנא, והיינו מפני שאי אפשר לגמור המצוה בלתי התחלתה ולכך הו"ל בכלל מתעסק במ"ע, לפי"ז ה"נ גבי עטיפה בטלית של כלאים בציצית דאף שאינו מקיים העשה עד אחר שנתעטף והלאו דכלאים עובר תיכף בשעת לבישה, אפי"ה מקרי זה בעידנא דמיעקר ללאו מקיים העשה, דהא אי אפשר לקיים מצות ציצית אם לא שיתעטף מקודם, וא"כ הריהו מתעסק כבר באותו מצוה ובשעת לבישה מתחיל המצוה, ושוב כתב דאמנם תלמידי חכמים כל זמן שמזקינין דעתן מתוספת עליהן, שהגאון הנ"ל בספרו טורי אבן עמ"ס חגיגה (דף ב:) בתוס' ד"ה לישא שפחה מיישב דברי התוס' בהך סברא, דכיון דאי אפשר לקיים מצות עשה דציצית אלא על ידי עיטוף הוי האי עיטוף התחלת המצוה והוי בעידנא עיי"ש, ולא ראה שכבר קדמוהו בהך סברא בנימוקי יוסף הנ"ל בשם הרנב"ר עיי"ש.

וכתב שם הנוב"י בתו"ד, דאין לומר דלפי תירוץ התוס' באמת לא התיר הכתוב כלאים בציצית אלא שקודם יתעטף בטלית ואחר העטיפה יקשור הציצית של כלאים, דבכה"ג בא קיום העשה ועקירת הלאו בב"א, הנה בלבד שהוא דוחק לאוקמי קרא בהכי, אלא דאכתי אין בו מועיל, דהא אי אפשר להטיל ולקשור כל הציציות בכל הדי' כנפות בב"א, וא"כ תיכף כשקושר הציצית הראשונה עובר על ל"ת דכלאים, ועשה דמצות ציצית אינו מקיים עד שיגמור קשירת כל הדי' כנפות, וא"כ מוכרח דאפי"ה מקרי בעידנא כיון דא"א לקיים מצות ציצית אם לא שיתעטף מקודם והו"ל מתעסק במצוה, ומיד בשעת לבישה מתחיל המצוה עיי"ש שהאריך בזה.

ובשו"ת בית יצחק חאו"ח (ס"ה אות ה') העיר על דבריו, מהא דאיתא במסכת מנחות (דף כ"ח), ארבע ציציות מעכבות זו את זו שארבעתן מצוה אחת, ר' ישמעאל אומר ארבעתן ארבע מצות עיי"ש, ומעתה לר"ע דס"ל דארבעה ציצית מצוה אחת הן ניתא, דלא מצינן לומר דשפיר בעינן בעידנא, וקרא דכלאים בציצית מיירי בכה"ג שקודם יתעטף בטלית ואחר העטיפה יקשור הציצית, דגם בכה"ג קדם איסור כלאים שהרי א"א להטיל ולקשור כל הציציות בדי' כנפות בב"א, אמנם לר' ישמעאל דס"ל דארבעה ציצית די' מצוות הן, וכיון דכל כנף וכנף הו"ל מצוה בפני עצמו, שפיר י"ל דלאחר שנתעטף תולה הציצית והו"ל קיום העשה ועקירת הלאו בב"א, דהרי מיד בשעת קשירת הציצית הראשון מקיים מצות עשה, ולדידיה שפיר י"ל דאין עשה דוחה ל"ת א"כ הו"ל בעידנא ממש עיי"ש.

ובספר טורי אבן עמ"ס ר"ה (דף כ"ח) ובספר שער המלך בהל' נדרים (פ"ג-ה"י) הקשו, דאמאי נאיד רב אשי מתירוצו של רבא דאין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, הרי בהכרח לומר הכי, דאל"כ אכתי מה יענה רב אשי בהא דבפסח אסור לשבור אפילו עצם שיש בו מוח, ליתי עשה דאכילת פסח וידחה הל"ת דשבירת עצם, וע"כ נצטרך להא דאין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, וא"כ גם בקדשים פסולים מתורץ בכך, אמנם י"ל, דרב אשי ס"ל דהך דיוקא מאיסור שבירת עצם שיש בו מוח מעיקרא ליתא, משום דלא שייך לומר דעשה דאכילת פסח ידחה ל"ת דשבירת עצם, דהרי לא הוי בעידנא דמיעקר ללאו מקיים העשה, דהלאו עובר תיכף כששובר, והעשה אינו מקיים רק בעת אכילה (ועיין בתוס' ד"ה ואחר עצם).

אך בספר טורי אבן עמ"ס חגיגה (דף ב:) בתוס' ד"ה לישא שפחה מביא בשם פסקי התוס' דכתבו לתרץ דשפיר הו"ל בעידנא, דהא אי אפשר לאכול המוח אם לא שישבר העצם, ולכך מקרי בעידנא עיי"ש, ומעתה י"ל דבזה פליגי, דרבא ס"ל דגם התחלת המצוה דוחה ל"ת כיון דאי אפשר לקיים המצוה בלאו הכי, הו"ל בכלל בעידנא דמיעקר ללאו מקיים העשה, ולכן הוכיח מאיסור שבירת עצם שיש בו מוח דאין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, אבל רב אשי ס"ל דבעינן בעידנא ממש, והיינו טעמא דאסור לשבור עצם שיש בו מוח דבכה"ג לא הוה בעידנא, ולכך מתרץ משום דהוי עשה ול"ת עיי"ש.

ובשו"ת נובי"ת (ס"ט) הביא מה שהעיר בשו"ת שאגת ארי' (ס"ה ל'), דיש להוכיח כשיטת הר"ת במסכת מנחות (דף ב:) בתוס' ד"ה תכלת, דכלאים בציצית שריא רחמנא לגמרי אפילו שלא במקום מצוה, כגון בלילה או באשה דאינה חייבת במצות ציצית, מהא דאיתא במסכת יבמות (דף ז'), דאין בי"ד מתנין לעקור דבר מה"ת בקום ועשה אלא בשב ואל תעשה, אמר ליה, בעאי לאותובך ערל הזאה ואזמל סדין בציצית וכבשי עצרת ושופר ולולב (דכל הני עוקרין בית דין דבר מן התורה), השתא דשנית לן שב ואל תעשה לא מיעקר הוא, כולוהו נמי שב ואל תעשה נינהו עיי"ש.

והקשו בתוס' (ד"ה כולוהו), היכי הוי סדין בציצית שב ואל תעשה, הרי כי מיכסי בטלית דבת חיובא היא ואין בו ציצית הרי עובר בידי, ותירוצו דבשעת עיטוף אכתי לא מחייב עד אחר שנתעטף ולאחר שנתעטף דמתחייב שב ואל תעשה הוא, והקשו עוד דבמסכת ברכות (דף ב:) משמע דכשהיה לבוש כלאים ואין פושטין לא חשיב שוא"ת אלא קום ועשה, ותירץ הר"י, דשאני כלאים דהאיסור הוא מיד בשעת לבישה שלבש, אבל כאן לא מחייב עד לאחר שנתעטף עכ"ד, והשתא כיון דאיסור כלאים חל עליו מיד בשעת עטיפה, ומ"ע דציצית לא חלה אלא לאחר שנתעטף, א"כ תיקשי הא דקיי"ל דאין עשה דוחה ל"ת אלא אם הו"ל בעידנא דקא עקר ללאו מקיים העשה, והרי גבי כלאים בציצית דשם המקור לעשה דוחה ל"ת הוי להיפוך, דהא בשעת עטיפה דמיעקר ללאו דכלאים אכתי לא מקיים לעשה דציצית דליתא למצוותיה עד לאחר העיטוף, ומוכרח מזה דאמרינן כדברי

יטמא מצוה, וכן לעולם בהם תעבודו מצוה, וכן וקנא את אשתו מצוה, ור' ישמעאל ס"ל דשלשתן רשות, והקשו שם התוס' כהאי גוונא, או דמייתרי ג' מצות לר"ע או דמחסי לר' ישמעאל, וע"ז אמר הנ"ל דקושיא חדא מתורצת בירך חבירתה, דהא סתם בר פלוגתיה דר' ישמעאל הוא ר' עקיבא, ומעתה ר"ע לשיטתו דס"ל לה יטמא, ולעולם בהם תעבודו, וקנא את אשתו מצוה, המה משלימין מנין התרי"ג מצות, משום דלשיטתו ד' ציצית נחשבינן רק למצוה אחת, משא"כ לר' ישמעאל דס"ל דנחשבינן לד' מצות, המה משלימין החסרון, מאחר דס"ל דשלשתן הנ"ל המה רשות, ובממה נפשך עיילי הנך שלשה ואפיק אינך שלשה עכ"ד.

ולכן קינא כל אחד את אשתו ממש, דכיון דס"ל כשיטת קרח דטלית שכולה תכלת פטורה מן הציצית, ועכצ"ל דכל הד' כנפות מצוה אחת היא, ולכן שייך לעשות הק"ו אפשר טלית של מין אחר חוט של תכלת פטורה, זו שכולה תכלת לא כש"כ דפטרה את עצמה, ומעתה תקשי קושיית התוס' דא"כ חסר ג' מצות, וע"כ דס"ל כר' עקיבא דהני ג' דברים וקנא את אשתו חובה נינהו, ולכן כל אחד קינא את אשתו ממש עכ"ד.

ובזה יבואר היטב סדר הכתוב, דעד שלא הוכיחם על מעשה קרח לא היה באפשר להוכיחם על מעשה העגל, דהו"ל אמתלא מעלייתא שלא חטאו אלא להורות תשובה, דאף על חטא דע"ז מהני תשובה משום דאמרינן עשה דוחה ל"ת שבמקדש, והא דלא אמרינן עשה דוחה ל"ת גבי שבירת עצם, משום דלא הוה בעידנא, ולזה הקדים להוכיחם על מחלוקתו של קרח שטענו דטלית שכולה תכלת פטורה מציצית, ודרשו ק"ו אפשר טלית של מין אחר חוט של תכלת פטורה, זו שכולה תכלת לא כש"כ דפטרה את עצמה, והק"ו א"ש רק אליבא דת"ק דס"ל דארבעתן מצוה אחת וחוט אחת פוטרתה ק"ו לכולה תכלת.

ולפי"ז כלאים בציצית גופא לא הוי בעידנא וכמש"כ השאג"א עפי"ד התוס', ואי"ל דבתחלה יתעטף ואח"כ יקשור הציצית, דהרי מיד בקשירה ראשונה עובר על כלאים וכהוכחת הנוב"י הנ"ל, ולדידיה י"ל עשה דוחה ל"ת אף היכא דלא הוי בעידנא, והטעם דגבי שבירת עצם לא אמרינן עשה דוחה ל"ת, משום דאינן עשה דוחה ל"ת שבמקדש, ולפי"ז לא מהני תשובה על חטא דע"ז, ואיכא חטא במעשה העגל, ולכן הוכיחם קודם על מחלוקתו של קרח ודו"ק.

ג) עו"ל, דאיתא במסכת שבת (דף פ"ח), ויתיצבו בתחתית ההר א"ר אבדימי בר חמא בר חסא, מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כנגיגית, ואמר להם אם אתם מקבלים את התורה מוטב, ואם לאו שם תהא קבורתכם, א"ר אחא בר יעקב מאנן מודעא רבה לאורייתא, (ופרש"י שאם יזימנו לדין למה לא קיימתם מה שקבלתם עליכם יש להם תשובה שקבלוה באונס), אמר רבא אעפ"כ הדר קבלוה בימי אחשורוש, דכתיב קימו וקבלו היהודים קיימו מה שקבלו כבר וכו' עיי"ש.

מבואר מזה דאליבא דר' ישמעאל דס"ל דציצית ד' מצוות הן, וא"כ י"ל דהא דשרי כלאים בציצית היינו בכה"ג דאחר שנתעטף קושר הציצית דהוי בעידנא, ולפי"ז י"ל דהכשר מצוה לאו בעידנא הוא, ומעתה י"ל דלכן אין מצות אכילת פסח דוחה איסור שבירת עצם, כיון דלאו בעידנא הוא, ולעולם אמרינן עשה דוחה ל"ת שבמקדש, ומהני תשובה על חטא דע"ז, דהרי עשה דוחה ל"ת שבמקדש, משא"כ לר"ע דס"ל דציצית מצוה אחת הן ולפי"ז כלאים בציצית גופא לא הוי בעידנא וכמש"כ השאג"א עפי"ד התוס', ואי"ל דבתחלה יתעטף ואח"כ יקשור הציצית, דהרי מיד בקשירה ראשונה עובר על כלאים וכהוכחת הנוב"י הנ"ל, ולדידיה י"ל עשה דוחה ל"ת אף היכא דלא הוי בעידנא, והטעם דגבי שבירת עצם לא אמרינן עשה דוחה ל"ת, משום דאינן עשה דוחה ל"ת שבמקדש, ולפי"ז לא מהני תשובה על חטא דע"ז.

ואיתא במסכת סנהדרין (דף ק"י), וישמע משה ויפול על פניו, מה שמועה שמע, אמר רבי שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן, שחשדוהו מאשת איש, שנאמר ויקנאו למשה במחנה, א"ר שמואל בר יצחק, מלמד שכל אחד ואחד קנא את אשתו ממש, שנאמר ומשה יקח את האוהל ונטה לו מחוץ למחנה (יצא מחוץ למחנה שלא יחשדוהו עוד) עיי"ש.

וכתב בספר פרדס דוד (פרשת קרח) לפרש דברי הגמ' הנ"ל, דהנה רשיו"ל עה"פ ויקח קרח מביא בשם התנחומא שקרח הלביש להמאתים וחמישים איש טליתות שכולן תכלת, ובאו לפני משה ואמרו, טלית שכולה תכלת חייבת בציצית או פטור, אמר להן חייבת, התחילו לשחק עליו, אפשר טלית של מין אחר חוט של תכלת פוטרתה, זו שכולה תכלת לא כל שכן דפטרה את עצמה עיי"ש.

והנה הק"ו של קרח דאפשר טלית של מין אחר חוט אחד של תכלת פטורה, זו שכולה תכלת לא תפטור עצמה א"ש רק אליבא דת"ק דס"ל דארבעתן מצוה אחת וחוט אחת פוטרתה ק"ו לכולה תכלת, משא"כ לר' ישמעאל שהם ד' מצות ודאי לא היה מקום לטענה שלו אף לפי טעותן, כיון דכל ציצית הוא מצוה בפני עצמה ונמנין לד' מצות, וא"כ כיון דקפיד הכתוב דצריכין להיות במכוין ד' מצות ובכל אחד חוט של תכלת בפני עצמה, ואיך יפטור טלית שכולה תכלת דהוי רק מצוה אחת.

והנה הקשו המפ' דמגנ"פ קשיא, אי תרי"ג מצות הן כדחשבינן ד' ציצית לד' מצות, א"כ קשיא לת"ק דר' ישמעאל חסרו ג' מצות, ואם תרי"ג מצות הן כדחשבינן להציצית כל הד' למצוה אחת, א"כ קשיא לר' ישמעאל אייתר ג' מצות על תרי"ג עכ"ק.

ונודע מה שתי' ע"ז הגאון ר' דוד אופנהיים זצ"ל (מובא בפתיחה לשר"ת עבודת הגרשוני, ובחוט המשולש (פרשת קרח) ובשו"ת שיבת ציון (סי' ל"ד), דמצינו עוד פלוגתא דר"ע ור' ישמעאל במסכת סוטה (דף ג.) דר"ע ס"ל לה

אך לפי"מ דאיתא במדרש ויקרא רבה (פרשה י"ט ג') עה"פ טהבת צדק ותשנא רשע וגו', ר' ברכיה בשם ר' אבא בר כהנא פתר קריא באהרן, בשעה שעשו ישראל אותו מעשה, בתחלה הלכו אצל חור, אמרו לו קום עשה לנו אלהים, כיון שלא שמע להן עמדו עליו והרגוהו וכו', ואח"כ הלכו אצל אהרן אמרו לו קום עשה לנו אלהים, כיון ששמע אהרן כן מיד נתיירא הה"ד וירא אהרן ויבן מזבח לפניו נתיירא מהזבח לפניו, אמר אהרן, מה אעשה הרי הרגו את חור שהיה נביא, עכשיו אם הורגים אותי שאני כהן מתקיים עליהם המקרא שכתוב אם יהרג במקדש כהן ונביא ומיד הם גולין וכו', ד"א וירא אהרן מה ראה אמר אהרן אם בונין הן אותו הסרחון נתלה בהן מוטב שיתלה הסרחון בי ולא בישראל, ר' אבא בר יודן בשם ר' אבא, משל לבן מלכים שנתגאה לבו עליו ולקח את הסייף לחתך את אביו, א"ל פדגונו (אומן המגדל תינוקות המלך) אל תייגע את עצמך תן לי ואני חותך, הציץ המלך עליו, א"ל יודע אני להיכן היתה כוונתך מוטב שיתלה הסרחון בך ולא בבני, חייך מן פלטא דידי לית את זייע (מפלטן שלי לא תזוה) וכו' עיי"ש, א"כ כיון דאהרן נתכוון לש"ש מהיכי תיתי לחשוב לו שום פגם.

אך כבר כתבו המפרשים, דתינח אם אזלינן בתר מחשבה ונקטינן דהוא העיקר, אז י"ל דלא היה שום פגם אצל אהרן, שהרי כל מחשבתו היתה רק לש"ש בלבד, משא"כ אי ס"ל דאזלינן בתר המעשה והוא העיקר, א"כ כיון דסוף כל סוף בפועל נעשה הדבר ע"י אהרן הו"ל פגם לגבי אהרן עכ"ד.

ובזה יבואר, דאם לא היו ישראל חוטאים בעדת קרח, הו"ל אמתלא על חטא העגל דהיו יכולין לומר דאיכא טענת מודעא, משום דארץ ישראל מוחזקת מאבותינו, דאזלינן בתר מחשבה והבטה בהפקר קונה, אבל עכשיו שחטאו בעדת קרח שערערו על כהונת אהרן משום דסברי דאינו ראוי להיות כהן, דאע"ג דמחשבתו היתה לשם שמים, מ"מ הו"ל פגם בעצם המעשה, דמחשבה לאו מילתא הוא דאזלינן בעיקר בתר מעשה, ומעתה הבטה בהפקר לא קנה, ואברהם לא קנה את ארץ ישראל, ומעתה ארץ ישראל אינה מוחזקת מאבותינו, וליכא טענת מודעא, ולכן הוכיחם על מעשה העגל ודו"ק.

להערות: hoilmoshe@gmail.com

ובספר מאיר עיני חכמים (מהדור"ק ח"ב דרוש ד' אות ו') כתב, דכבר הקשו אהא דאמרינן מכאן מודעא רבא לאורייתא, הרי קיי"ל דתליוהו זובין זביניה זביני, וא"כ מה בכך שמתן תורה היה באונס ע"י כפיית ההר, והלא ע"י קבלת התורה ניתנה לנו אר"י, וכדכתיב בתהלים (פרשה ק"ה מ"ד-מ"ה) ויתן להם ארצות גוים וגו' בעבור ישמרו חוקיו ותורותיו ינצורו וגו', וא"כ שפיר חל הקבלה הגם שהיה באונס.

וכתב דכל זה ניחא אי ס"ל דארץ ישראל לא היה מוחזקת מאבותינו רק בשעת קבלת התורה ניתנה לנו ארץ ישראל א"כ הו"ל בכלל תליוהו זובין ולא אהני לומר דמודעא רבא לאורייתא, משא"כ אי ס"ל דארץ ישראל כבר היתה מוחזקת בידינו וירושה הוא לנו מאבותינו, א"כ בני ישראל לא קבלו דבר עבור קבלת התורה, והו"ל בכלל תליוהו ויהיב דלאו מידי עבד ושפיר איכא טענת מודעא עכ"ד.

ובספר יושב אהלים פרשת וארא (דף קל"ג מדפח"ס) כתב בשם המפרשים, דאברהם אבינו קנה את הארץ בהבטה, כדכתיב בפרשת לך (פרשה י"ג-ט"ו) וכל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה, וזכה בה מדין הבטה בהפקר, והא דמהני הבטה לקנות בה הגם שלא עשה מאומה, היינו כיון ששם מחשבתו ורצונו לזכות בדבר זה סגי בכך לקנותו שיכנס לרשותו ונעשה שלו, והיינו דמ"ד הבטה בהפקר קונה ס"ל דמחשבה כמעשה, משא"כ מאן דס"ל דהבטה בהפקר אינו קונה ס"ל דבעי מעשה בקנין, ומחשבה לא הוי כמעשה עיי"ש.

ומעתה אי ס"ל דאזלינן בתר מחשבה והבטה בהפקר קונה, א"כ אהני הבטת אברהם לזכות בקנין הארץ וס"ל דארץ ישראל מוחזקת מאבותינו, משא"כ אי ס"ל דלא אזלינן בתר מחשבה ואין הבטה קונה בהפקר ולפי"ז לא זכה אברהם בארץ, ולפי"ז ע"כ דארץ ישראל אינו מוחזקת מאבותינו.

והנה המפרשים כתבו דקרח ערער על כהונתו של אהרן דאינו הגון לאיצטלא זו כיון שעשה העגל שוב אין ראוי לשמש בכהונה, כמו שאמרו חז"ל במסכת ע"ז (דף נ"ב:) ובמסכת מנחות (דף ק"ט), דכהנים ששמשו בבית חונוי לא ישמשו במקדש שבירושלים ואין צריך לומר לדבר אחר, וכתב רש"י, כהנים ששימשו לעבודת כוכבים אצ"ל שלא ישמשו עוד למקדש כדכתיב ביחזקאל (פרשה מ"ד) יען אשר ישרתו אותם לפני גלוליהם וגו' וכתוב בתריה לא יגשו אלי לכהן לי וכו' עיי"ש, ולכן אין אהרן ראוי לשרת בכהונה עכ"ד.